

УДК 316.334.5:504(477)

DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2020.87.7>

О. В. ХИЖНЯК

доктор соціологічних наук, доцент,
начальник управління міжнародних відносин,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

К. В. ХИЖНЯК

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ФАКТОРИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПАРТНЕРСТВА В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ

У статті інформаційне партнерство в екологічній сфері розглядається у трьох вимірах: 1) як концепція; 2) як доктрина або стратегія; 3) як образ дії партнерів у процесі вирішення ними різноманітних екологічних питань, що становлять обопільний інтерес. Автори виділяють сім основних факторів актуалізації інформаційного партнерства в сучасному інформаційному суспільстві: 1) збільшення масштабів екологічної шкоди і деградація цінних природних ресурсів; 2) загострення конфліктності у природокористуванні та охороні навколишнього середовища; 3) на фоні усвідомлення цінності біорізноманіття перегляд трьох основних соціокультурних моделей відносин Людини і Природи (утилітарної, наукової та етико-естетичної); 4) практична вичерпаність потенціалу практики екологічної відповідальності бізнесу; 5) пошук нових дієвих інструментів і механізмів для досягнення згоди (консенсусу) між зацікавленими сторонами – бізнесом, владою і суспільством у сфері природокористування і охорони навколишнього середовища; 6) криза екологічно орієнтованих соціальних дій у вигляді екологічних ініціатив і рухів; 7) відбувається розширення інституційної екологічної відповідальності. Однак все ще залишається недостатньою інституційна підтримка інформаційного партнерства в процесі проведення екомодернізації.

До основних труднощів розробки технологій інформаційного партнерства в екологічній сфері зараховано такі: відсутність чіткого визначення інформаційного партнерства та незробленість його критеріїв щодо екологічних проблем різного рівня (глобальних, регіональних, локальних); відсутність ефективної координації діяльності різних інститутів у процесі проведення екомодернізації; в інформаційному екологічному просторі можливе існування різних інформаційних партнерств, що різняться рівнем прозорості інформаційного обміну, рівнем довіри між інформаційними партнерами, силою впливу на рішення екологічних проблем.

Ключові слова: інформаційне партнерство в екологічній сфері, інформаційний партнер, інституційне забезпечення інформаційного партнерства, простір інформаційного партнерства, фактори актуалізації інформаційного партнерства в екологічній сфері.

Постановка проблеми. Гострота екологічних проблем і девальвація екологічних цінностей, низька проблематизованість проблем природокористування, стану навколишнього середовища в суспільній свідомості актуалізують наукове обґрунтування інформаційного партнерства як соціальної технології усталеної інформаційно-комунікативної взаємодії в системі «Суспільство – Людина – Природа», яка визначає набір інституційних інструментів вирішення екологічних проблем, принципи взаємодії різних учасників екологічних процесів, програми державної екологічної політики, екологічно грамотні і науково обґрунтовані управлінські рішення.

Д. Єфременко ґрунтовно проаналізував причини експансії екологічної проблематики та екологічної політики, починаючи з 1960-х років, коли набули поширення дослідження в межах екоціології, екополітології, екологічного права [1]. Втім вже на початку 2010-х років О. Яницький назвав екосоціологію шкунтильгаючою і обґрунтував необхідність проведення інвентаризації соціально-екологічних досліджень, з'ясування перспектив екомодернізації [2].

Найбільш розроблені економічні та фінансові аспекти соціального партнерства в екологічній сфері [3], механізми правового забезпечення розвитку інформаційної сфери України [4–6]. Комерціалізація різних сфер суспільного життя актуалізує використання ринкових стимулів щодо екологізації. Лунає заклик до «посилення ринкових стимулів щодо екологізації шляхом прямого («зелені» державні закупівлі) і непрямого (екологічна сертифікація та екологічне маркування) підвищення попиту на екологізацію діяльності та екологічні товари та послуги» [7, с. 22]. Науковці помічають динаміку інституційного середовища в екологічній сфері, проведення інституціональних перетворень за участю держави, бізнесу і громадських структур. Евристичний потенціал довели два підходи, а саме: системний, який дає змогу виділити структуру та організацію соціальних, економічних та екологічних систем і аксіологічного підходу, який дозволяє враховувати цінності, мотиви потреби та інтереси учасників інституціонального забезпечення екологізації економічної та інших видів діяльності [8, с. 44]. Проблеми організаційно-управлінського аспекту соціального партнерства в екологічній сфері досліджує К. Хафізова [9]. В. Верховін та О. Іонов виокремили різні форми інформаційного партнерства в умовах сучасного громадянського суспільства (конституційні, спеціалізовані та проблемно-дискусійні, правові форми). *Разом із тим відбувається визнання незадовільною ситуації у сфері нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки, в тому числі пов'язаної з екологічною безпекою* [10, с. 120]. Ми передбачаємо, що конкретні дієві механізми реалізації базових положень екологічної безпеки можуть бути реалізовані шляхом впровадження інформаційного партнерства.

Мета статті – визначити фактори, які актуалізують дослідження практик впровадження інформаційного партнерства в екологічній сфері.

Виклад основного матеріалу. Інформаційне партнерство в екологічній сфері ми розглядаємо у трьох вимірах: 1) інформаційне партнерство на концептуальному рівні передбачає його теоретико-методологічне обґрунтування відповідно до наявних екологічних викликів. В інформаційному суспільстві інформаційне партнерство стає ключовою концепцією усталеного соціального й екологічного розвитку; 2) інформаційне партнерство як доктрина або стратегія передбачає проблематизацію екологічних проблем і включає розробку конкретних спільних кроків, дорожніх карт, програм та планів дій як пошук шляхів вирішення актуальних екологічних проблем; 3) інформаційне партнерство як образ дій партнерів під час вирішення ними різноманітних екологічних питань, що становлять обопільний інтерес, демонструє підготовку, прийняття й реалізацію управлінських рішень, спрямованих на екомодернізацію.

Інформаційні партнери в екологічній сфері – це учасники взаємодій у системі «Суспільство–Людина–Природа», які беруть участь у різних формах, форматах і видах інформаційного обміну з різноманітних екологічних питань, що становлять обопільний інтерес. Простір інформаційного партнерства включає інформаційно-комунікативні взаємодії інформаційних партнерів на різних рівнях і в різних формах. В. Верховін та О. Іонов запропонували виділення «універсального поля інформаційного партнерства, яке: виходить за рамки державних і національних кордонів; базується, перш за все, на свободі індивідуального вибору; виключає маніпулятивний вплив на споживача інформації тих структур, які в цьому зацікавлені; руйнує асиметрію і нееквівалентність інформаційного обміну між тими, хто пропонує інформацію, і тими, хто її споживає; сприяє встановленню прямого діалогу між різними користувачами і інтерпретаторами інформації; дозволяє будь-кому, хто зацікавлений у цьому, заявляти про себе і представляти свою точку зору; забезпечує формування численних локальних інформаційних співтовариств, які об'єднуються за різними критеріями і соціальними інтересами незалежно від того, де просторово і географічно вони знаходяться» [11, с. 132–133].

У процесі розгляду факторів актуалізації інформаційного партнерства у взаємодії «Суспільство – Людина – Природа» ми спираємося на підхід І. Дзялошинського і М. Дзялошинської, які зробили спробу визначити переваги інформаційного партнерства, окреслили його принципи, специфіку партнерської комунікації і обґрунтували базовий тренд розвитку інформаційного партнерства як перехід від інформаційного супроводу до інформаційного партнерства. Поняття «інформаційне партнерство» ми розглядаємо в контексті його соціально-технологічного наповнення «як технологію спільного визначення проблемних зон і пошуку оптимальних для всіх суб'єктів рішень» [12, с. 354].

Інформаційний супровід розглядається «як технологія узгодження позицій суб'єктів соціального розвитку» [12, с. 351]. Інформаційний супровід покликаний задовольняти суспільні інтереси через трансляцію інформації, яка становить суспільний інтерес, і передбачає запрошення до діалогової публічної комунікації [12, с. 353].

Аналіз наукової літератури дає змогу виділити сім факторів актуалізації інформаційного партнерства в сучасному інформаційному суспільстві.

1. Збільшення масштабів екологічної шкоди і деградація цінних природних ресурсів. Цей процес прискорився з 1970 р. (табл. 1).

Таблиця 1

П'ять прямих факторів втрати природи прискорилися з 1970 р.

Зміна використання земель та моря	Половина всіх придатних для життя земель нині використовується для сільського господарства та тваринництва. За останні роки ми щорічно втрачаємо понад 3 мільйони гектарів тропічних первинних лісів, однієї з найбільш біорізноманітних екосистем у світі. За останні 50 років спостерігалось в чотири рази збільшення кількості мертвих зон, тобто районів, в яких рівень кисню занадто низький, щоб підтримувати більшість морських мешканців; у всьому світі існує понад 400 мертвих зон.
Зміна клімату	Пожежі в бореальних лісах нині більш масштабні та руйнівні, ніж за останні 10 000 років; 26 кліматичних моделей прогнозують, що умови, що роблять пожежі більш частими та суворими, значно збільшать потепління, з більшими втратами (> 99%) при 2 °C.
Використання та експлуатація природних ресурсів	93% рибних запасів нині ловлять на максимально стійких рівнях або за їх межами. З 1970 р. щорічний видобуток природних ресурсів, включаючи вичерпне паливо та біомасу, збільшився на 3,4 пункти.
Забруднення	В усьому світі на посівах щороку вносять близько 115 мільйонів тонн мінеральних азотних добрив; п'ята частина цих надходжень азоту накопичується в ґрунтах та біомасі, тоді як 35% потрапляє в океани.
Інвазивні чужорідні види	Відмічено збільшення на 70% немісцевих видів, що негативно впливає на місцеві екосистеми та біорізноманіття.

[13, р. 11]

Країни розробляють реєстри забруднених об'єктів, проведення реабілітаційних заходів, повторне освоєння раніше використаних територій у депресивних районах, створення фондів довгострокового державного фінансування ефективного природокористування, визначення подальшої долі безгоспних екологічно небезпечних об'єктів [14].

2. *Загострення конфліктності у природокористуванні та охороні навколишнього середовища.* Еколого-економічні протиріччя в сучасній системі природокористування проявляються на різних рівнях: глобальному і локальному [15]. Однак до цього часу бракує ефективних соціальних механізмів розв'язання екологічних конфліктів і попередження їхніх негативних соціальних наслідків. Крім того, до цих конфліктів включаються нові учасники внаслідок усвідомлення ними своїх екологічних інтересів. Насамперед йдеться про різні групи громадськості, які в сучасному українському суспільстві задіяні в процесі децентралізації і необхідності вирішувати на місцевому рівні низку екологічних проблем.

3. *На фоні усвідомлення цінності біорізноманіття перегляд трьох основних соціокультурних моделей відносин людини і природи: утилітарної, наукової та етико-естетичної* [16, с. 327]. На фоні пересмислення таких цінностей, як прибуток, людське життя і суспільне благо, екологічна тематика стає проблемно орієнтованою і соціально значущою.

4. *Практична вичерпаність потенціалу практики екологічної відповідальності бізнесу.* Концепція соціально та екологічно відповідального бізнесу активно розроблялася з другої половини ХХ століття як стратегія сталого розвитку. Однак добровільна відмова від нецивілізованих способів ведення бізнесу, в тому числі за рахунок недотримання екологічного законодавства, не отримала поширення. В. Гаспій та І. Потравний виокремили такі сутнісні характеристики екологічно і соціально відповідального бізнесу: вихід бізнесу з мінімальних рамок самозабезпечення і внесок власних ресурсів у довгостроковий розвиток внутрішнього і зовнішнього середовища; реалізація заходів екологічної та соціальної спрямованості – збереження добре оплачуваних робочих місць, виробництво якісних товарів і послуг, охорона природи, чесне ділова поведінка; урахування мінливих суспільних очікувань стосовно не тільки своєї продукції і підвищення прибутковості, але і своєї участі у формуванні національної та регіональної економік [17, с. 180–181].

5. *Пошук нових дієвих інструментів і механізмів для досягнення згоди (консенсусу) між зацікавленими сторонами – бізнесом, владою і суспільством у сфері природокористування і охорони навколишнього середовища.* Загострення проблеми взаємодії держави, бізнесу і громадськості у вирішенні екологічно значущих питань [18].

6. *Криза екологічно орієнтованих соціальних дій у вигляді екологічних ініціатив і рухів.* Інформаційне партнерство здатне мобілізувати учасників екологічних подій, надати екологічним ініціативам прогнозованості, мобілізаційної сили.

7. *Відбувається розширення інституційної екологічної відповідальності.* Наприклад, із боку банківської системи стали впроваджуватися відповідні цільові екологічні програми. Так, 24 млрд грн розмістили

українці на екологічному депозиті одного з українських банків. Кошти спрямовуються на фінансування виключно проєктів із захисту навколишнього середовища. Ці реальні вклади в екомодернізацію країни вже працюють для фінансування 63 енергоефективних проєктів [19]. Зазначимо, що без відповідної екологічної відповідальності важко вирішити також екологічні проблеми, що виникають із поширенням у сучасному суспільстві одноразової культури. Зокрема, Л.М. Хижняк та Л.В. Новікова акцентують на тому, що масове використання одноразової продукції призводить до різкого загострення екологічних ризиків. Сучасну екологічну ситуацію дослідники характеризують як глобальну антропогенну екологічну кризу. Передбачити й запобігти її негативним соціальним наслідкам можуть екологічно грамотні управлінські рішення, які базуються, передусім, на експертному науковому знанні [20]. Тобто в середовищі екологічного інформаційного партнерства мають бути експерти з екологічних питань, які представлять різні наукові напрями.

Однак все ще залишається незначною інституційна підтримка інформаційного партнерства в процесі проведення екомодернізації. Ми пропонуємо виділити три групи інститутів, а саме: інститути, що виробляють екологічні цінності, норми; інститути, що транслюють екологічні цінності, норми; інститути, що контролюють дотримання учасниками екологічних взаємодій екологічних норм та екологічної безпеки (рис. 1).

Рис. 1. Інституційне забезпечення інформаційного партнерства

Інформаційне партнерство може реалізовуватися як на інституційному рівні, так і на особистісному. На особистісному рівні відбувається певна персоніфікація інформаційного обміну, яку О. Суська визначає як «уособлення певного типу і змісту комунікації (як інтерперсональної, так і масової) конкретно особою, з притаманними саме їй характерними особливостями психо-комунікативної організації інформаційного обміну й відтворення тексту (в широкому розумінні цього слова)» [21, с. 7].

Виділимо основні труднощі розробки технологій інформаційного партнерства в екологічній сфері: відсутність чіткого визначення інформаційного партнерства та нерозробленість його критеріїв щодо екологічних проблем різного рівня (глобальних, регіональних, локальних; особистісних та інституційних); недостатня інституційна підтримка інформаційного партнерства в процесі проведення екомодернізації; в інформаційному екологічному просторі можливе існування різних інформаційних партнерств, що різняться рівнем прозорості інформаційного обміну, рівнем довіри між інформаційними партнерами, силою впливу на рішення екологічних проблем.

Висновки і пропозиції. Хоча науковці приділяють чимало уваги питанням взаємодії держави, бізнесу і громадськості у вирішенні екологічно значущих питань, необхідно розширення учасників соціального партнерства в екологічній сфері. Інформаційне партнерство в екологічній сфері також базується на новому співвідношенні трьох основних соціокультурних моделей відносин людини і природи: утилітарній, науковій та етико-естетичній, де утилітарна модель нині втрачає домінуючу роль, а роль екологічної етики підвищується, усвідомлюється необхідність подолання протиріччя між біоцентризмом та антропоцентризмом.

Проблема відносин природи і людини технологізується. Відбувається перехід від вивчення різних аспектів взаємодії природи і людини до технологізації цієї взаємодії на основі інформаційного партнерства.

Щодо перспектив подальшого розвитку в цьому напрямі потрібно розробити підхід, який би базувався на балансі інтересів учасників інформаційного партнерства в екологічній сфері.

Список використаної літератури

1. Ефременко Д.В. Экоциальные исследования и анализ эколого-политических дискурсов. *Социологический ежегодник 2009* : Сборник науч. трудов / РАН. ИНИОН. Ред. и сост. Н.Е. Покровский, Д.В. Ефременко. Москва, 2009. С. 357–377.
2. Яницкий О.Н. Хромающая экосоциология. *Вестник Института социологии*. 2010. № 1. С. 230–241.
3. Хумарова Н.И., Мартненко А.И. Финансовые аспекты адаптации Украины к международному экологическому партнерству. *Фінанси України*. 2013. № 12. С. 60–69.

4. Заярний О.А. Правове забезпечення розвитку інформаційної сфери України: адміністративно-деліктний аспект : монографія. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 700 с.

5. Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах : Матеріали другої науково-практичної конференції, 21 травня 2020 р., м. Київ / Упоряд.: С.О. Дорогих, В.Ф. Фурашев, В.Г. Пилипчук, О.В. Петришин. Київ, 2020. 376 с.

6. Велиева Д.С., Пресняков М.В. Социальное партнерство: новые подходы к решению экологических проблем. *Экологическое право*. 2008. № 6. С. 19–24.

7. Содействие экологизации деятельности малых и средних предприятий. Украина. Январь 2016 г. URL: <https://www.oecd.org/env/outreach/Ukraine%20pilot%20project%20report%20RU.pdf> (дата звернення: 30.09.2020).

8. Одегова Ю.В., Мочалова Л.А. Развитие институтов социального партнерства между местными органами власти, бизнесом и общественностью (на примере реализации экологических проектов). *Муниципалитет: экономика и управление*. 2015. № 1 (10). С. 42–48.

9. Хафизова К.Н. Социальное партнерство в экологической сфере: организационно-управленческий аспект (по материалам республики Татарстан) : монография. Казань, 2011. 143 с.

10. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки : монографія / О.Ф. Новікова, О.Г. Сидорчук, О.В. Панькова [та ін.]. Київ : Львів : ЛРІД НАДУ, 2018. 184 с.

11. Верховин В.И., Ионов А.А. Особенности информационного партнерства в условиях современного гражданского общества. *Вестник Московского университета. Сер. 18. Социология и политология*. 2015. № 3. С. 115–133.

12. Дзялошинский И.М., Дзялошинская М.И. От информационного сопровождения к информационному партнерству. *Вопросы теории и практики журналистики*. 2015. Том 4. № 4. С. 349–365.

13. Nature Risk Rising: Why the Crisis Engulfing Nature Matters for Business and the Economy. 2020 World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_New_Nature_Economy_Report_2020.pdf (дата звернення: 30.09.2020).

14. Ледащева Т.Н., Чернышёв Д.А. Анализ зарубежного опыта решения проблем накопленного экологического ущерба. *Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ»*. 2014. № 6. URL: <http://naukovedenie.ru/PDF/83EVN614.pdf> (дата звернення: 30.09.2020).

15. Экологические конфликты в современной системе природопользования / под ред. С.Н. Бобылева и В.В. Сабадаша. Сумы : Университетская книга, 2010. 352 с.

16. Яницкий О. Н. Экосоциология: к сравнительному анализу развития дисциплины в Европе и США в XX в. *Социологический ежегодник 2009* : Сборник науч. тр. / РАН. ИНИОН. Ред. и сост. Н.Е. Покровский, Д.В. Ефременко. Москва, 2009. С. 324–356.

17. Гассій В.В., Потравний І.М. Екологічна відповідальність бізнесу як елемент державно-приватного партнерства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 3. Т. 1. С. 179–187.

18. Хафизова К.Н. Конфликт экономики и экологии: проблемы и пути решения. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*. 2012. № 11 (152). С. 38–46.

19. Вклады в экомодернизацию страны уже работают. URL: <http://www.golos.com.ua/rus/article/327725> (дата звернення: 30.09.2020).

20. Хижняк Л.М., Новікова Л.В. Контексти одноразової культури в інформаційному суспільстві. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 79. С. 64–70.

21. Суська О.О. Персоніфікація інформаційного обміну : монографія. Київ : Логос, 2013. 256 с.

Khyzhniak O. V., Khyzhniak K. V. Relevance factors of information partnership in ecological sphere

The article considers information partnership in the ecological sphere in three dimensions: 1) as a concept; 2) as a doctrine or strategy; 3) as a way of partners' action in solving various environmental issues of mutual interest. The authors identify seven main factors in the actualisation of information partnership in the modern information society: 1) increasing the scale of environmental damage and degradation of valuable natural resources; 2) exacerbation of conflicts in nature management and environmental protection; 3) against the background of awareness of the value of biodiversity, a review of the three main socio-cultural models of human-nature relations: utilitarian, scientific and ethical-aesthetic; 4) practical exhaustion of the potential of the practice of environmental responsibility of business; 5) search for new effective tools and mechanisms for reaching an agreement (consensus) between stakeholders – business, government and society in the field of nature management and environmental protection; 6) crisis of ecologically oriented social actions in the form of ecological initiatives and movements; 7) there is an expansion of institutional environmental responsibility. However, there is still insufficient institutional support for information partnership in the process of eco-modernisation.

The main difficulties in the development of information partnership technologies in the environmental sphere include the following: the lack of a clear definition of information partnership and the lack of criteria for environmental issues at different levels (global, regional, local); insufficient institutional support of information partnership in the process of eco-modernisation; in the information ecological space there may be different information partnerships, which differ at the level of transparency of information exchange, the level of trust between information partners, the strength of influence on solving environmental problems.

Key words: *information partnership in the ecological sphere, information partner, institutional support of information partnership, space of information partnership, relevance factors of information partnership in the ecological sphere.*